

Het Sweeltje

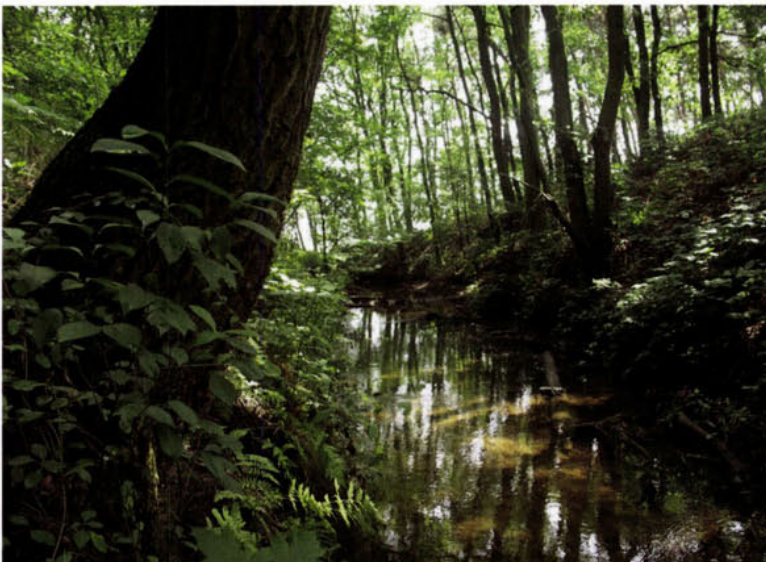
EEN KLEIN GEBIED MET GROTE POTENTIE

L.J.J. Daamen, Stichting het Limburgs Landschap, Postbus 4301, 5944 ZG Arcen

Het Sweeltje is een bosgebied noordoostelijk gelegen van Montfort. Op het eerste gezicht oogt het gebied misschien een beetje eentonig doordat het vooral uit dennenbos bestaat. Toch is er nogal wat variatie te vinden. De stuifduinen met soms behoorlijke hoogteverschillen, de Vlootbeek die langs het gebied stroomt en de daaraan grenzende wei- en hooilandpercelen vormen kenmerkende elementen die het gebied, in het verder overwegend agrarische cultuurlandschap, zijn waarden geven. Sinds 2000 heeft Stichting het Limburgs Landschap van het Sweeltje bijna 90 ha verworven en in beheer. In dit artikel zal een korte omschrijving worden gegeven van de diverse terreintypen en het beheer. Door de hoge potenties van dit relatief kleine natuurgebied, in combinatie met een specifiek beheer, kan het uitgroeien tot een waardevol natuurgebied binnen deze regio.

IMPRESSIE

Het Sweeltje bestaat hoofdzakelijk uit beboste rivierduinen. Deze rivierduinen zijn gevormd doordat de rivierbeddingen in de voorlaatste ijstijd regelmatig droog vielen en de wind het zand hieruit wegblijs. Op plekken waar de begroeiing het zand tegen hield, ontstonden verhogingen die uitgroeiden tot stuifduinen. Het dui-

nencomplex in de omgeving van Montfort vormt het uiterste zuiden van een lange gordel ten oosten van de Limburgse Maas (STAAL & OVAA, 2006)

De zandige bodem is voedselarm en droog. De stuifduinen zijn er plaatselijk zeer steil. Ontginning ten behoeve van akkerbouw leverde te weinig op, waardoor bosbouw een methode vormde om toch nog enige winst uit de bodem te halen. Uit de Tranchotkaart van 1806 (TRANCHOT & VON MÜFFLING, 1970) wordt duidelijk dat, voordat de bebossing plaatsvond, het Sweeltje en omgeving vrijwel geheel uit heideterrein of weiland bestond. Het bosgebied wordt nu vrijwel geheel omgeven door intensief gebruikt bouw- en grasland. Aan de zuidzijde liggen enkele bij Stichting het Limburgs Landschap in bezit zijnde wei- en hooilandpercelen. De grens tussen het bosgebied en de cultuurgronden wordt gevormd door de diep in het landschap ingesneden Vlootbeek [figuur 1]. Aan de oostzijde is het gebied verbonden met het fraaie, oude Munningsbos, dat geen eigendom is van Stichting het Limburgs Landschap.

Bos

Het bosgebied bestaat grotendeels uit gelijkjarig naaldbos met voornamelijk Grove den (*Pinus sylvestris*), plaatselijk afgewisseld met opstandjes Lariks (*Larix spec.*) en Douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*). Op de wat meer open plekken groeien jonge Ruwe berk (*Betula pendula*), Wilde lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en Zomereik (*Quercus robur*) in de ondergroei. De kruidlaag van het naaldbos is zeer soortenarm en wordt gedomineerd door Gewone braam (*Rubus fruticosus*), Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) of grassen, vooral Bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*), maar op vochtiger plekken ook Pijpenstrotje (*Molinia caerulea*). Sporadisch komen Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) en, op de steile oevers van de Vlootbeek, Dalkruid (*Maianthemum bifolium*) voor. Laatstgenoemde soort wordt als karakteristiek beschouwd voor oude bosgroeiplaatsen (Koop, 2005).

Van het talrijke voorkomen van naaldbomen profiteren soorten als Kuifmees (*Parus cristatus*) en Matkop (*Parus montanus*). Zo nu en dan bezoekt een Zwarte specht (*Dryocopus martius*) het gebied. Nu broedt de soort nog niet in het Sweeltje maar wel in het aangrenzende Munningsbos.

Het bosbeheer richt zich momenteel op het dunnen van het naaldbos. Hierdoor wordt er een geleidelijke omvorming gerealiseerd naar een structuurrijk gemengd bos met een hoger aandeel loofhout. Ook wordt er voor ge-

FIGUUR 1

De Vlootbeek aan de zuidzijde van het bosgebied heeft zich diep

FIGUUR 2

Recent is in het Vlootbeekdool een oontol poelen gegroven (foto: Jos Berends).

zorgd dat een aandeel dood hout in het bos aanwezig is. Door een grotere variatie in soortenrijkdom en structuur na te streven wordt het terrein landschappelijk aantrekkelijker en ecologisch steeds waardevoller.

Langs de bosranden en direct langs de Vlootbeek komt nu al wat meer loofbos tot ontwikkeling. Hier is nog een fraaie eikenwal aanwezig. De soortenrijkdom neemt hier dan ook toe door de grotere variatie in vegetatiestructuur in combinatie met de randsituatie. Vogels als Geelgors (*Emberiza citrinella*) en Boompieper (*Anthus trivialis*) broeden hier. Dit is ook de zone die op het zuiden is gericht. Deze zonnige expositie is met name gunstig voor veel warmteminnende insectensoorten. Diverse dagvlindersoorten zoals de hier nu nog sporadisch voorkomende Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*) en Landkaartje (*Araschnia levana*) komen juist voor op deze overgangen. Uit de nabije omgeving (Munningsbos) zijn meldingen bekend van de Kleine ijsvogelvlinder (*Limenitis camilla*). De meest recente waarneming hiervan dateert echter uit 1998 (bron: NatuurBank Limburg).

Met name op de randen van het bos naar de akkers ontbreekt momenteel de voor veel soorten zo belangrijke structuurrijke overgangszone of is deze erg smal. Door het pleksgewijs afzetten van bomen krijgt de randzone meer ruimte en zal de zoomvegetatie zich beter kunnen ontwikkelen. Een voorbeeld van soorten die na uitvoering van bovengenoemde maatregelen ook zouden kunnen profiteren van de structuurrijke overgangen zijn de Eikenpage (*Neozephyrus quercus*) en de Bruine eikenpage (*Satyrium ilicis*), waarvan waarnemingen bekend zijn uit het aangrenzende Munningsbos (bron: NatuurBank Limburg).

Heiderelicten

In het bos liggen nog enkele kleine heiderestanten die in een snel tempo dichtgroeien, zodat de oppervlakte aan Struikhei (*Calluna vulgaris*) afneemt. Droge struikheidevegetaties zijn zeer schaars in deze omgeving. De open zandige terreindelen en paadjes bieden voor een aantal kenmerkende insectensoorten een belangrijk habitat.

Het beheer richt zich op instandhouding en zo mogelijk vergroting van deze heiderelicten. Voor het behoud van deze droge struikheidevegetaties (GENISTO-CALLUNETUM) met daaraan gebonden fauna, is het noodzakelijk dat de ontwikkeling naar bos op de nog aanwezige open plekken wordt gestopt. Door het kappen van enkele bomen in de randen van de heiderestanten en het verwijderen van de jonge opslag van met name berk en braam, eventueel aangevuld met kleinschalig plaggen, zal de ontwikkeling van een droge struikheidevegetatie gestimuleerd worden. Bij plaggen wordt de vegetatie inclusief de voedselrijke bovenste bodemlaag (de strooisellaag) af-

gevoerd. Dit is noodzakelijk om jonge heide, die juist kiemt op een maagdelijke bodem weer een kans te geven.

Bovengenoemde maatregel zal ook een bijdrage leveren aan de instandhouding en ontwikkeling van de zeer kleine populatie Levendbarende hagedis (*Lacerta vivipara*) in het gebied. De achteruitgang van deze soort in deze regio sinds het begin van de jaren '70 hangt logischerwijs samen met het verdwijnen van de heideachtige vegetatietypen. De diverse kleine deelpopulaties die nog aanwezig zijn hebben onderling geen uitwisselingsmogelijkheden. Daarnaast zijn warmteminnende soorten, waaronder sprinkhanen, graafbijen, dagvlinders, zandloopkevers, graafwespen en spinnendoders, aan te treffen op de open zonnige plekken die bij bovengenoemde beheeringreep worden gecreëerd (HERMANS & DE MARS, 2006).

Het is van belang om de maatregelen op kleine schaal aan te pakken. Behalve dat dit een positiever effect op de structuurvariatie van

FIGUUR 3

De Bremberg (Londgoed Rozendaal) is een voorbeeld van een klein terrein waar met relatief geringe ingrepen een aantrekkelijk en waardevol terrein

de vegetatie heeft, brengen de kleinschalige ingrepen de minste schade toe aan de zeer kleine populatie Levendbarende hagedissen. Te rigoreus ingrijpen kan het definitieve verdwijnen van deze populatie betekenen.

Een volgende stap in het beheer is het verbeteren van de verbindingen tussen de verschillende heiderelicten. Mogelijk kan hierbij gebruik gemaakt worden van de randen van wandelpaden. Door het wat breder afzetten van de houtopslag langs de paden krijgen heide-achtige vegetaties hier meer kans zich te ontwikkelen.

Gras- en hooilanden

Langs de Vlootbeek bezit de Stichting het Limburgs Landschap een aantal wei- en hooilandpercelen waarop een extensief verschrallingsbeheer wordt uitgevoerd. De meeste worden één keer per jaar gemaaid, waarbij het maaisel wordt afgevoerd. Hierdoor zal de rijkdom aan flora- en faunasoorten geleidelijk toenemen. Soorten die hier momenteel voorkomen zijn onder meer Rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*) en Grasklokje (*Campanula rotundifolia*).

Midden in het bos ligt een geïsoleerd gesitueerde graslandenclave. Hier heerst door zijn ligging een warmer microklimaat. Dit maakt het terrein, met name langs de noordrand, zeer geschikt voor allerlei warmteminnende dieren en planten. Op de overgangen naar het bos is in 2000 onder andere de Sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) waargenomen (mondelinge mededeling G. van den Brink). Deze soort is uit de regio vooral bekend van de Bremberg op Landgoed Rozendaal. Jaarlijks worden ook hier enkele Levendbarende hagedissen gezien. De noordelijke bosrand moet nog iets beter tot ontwikkeling komen, zodat een langere bosrand wordt ontwikkeld en er een minder scherpe overgang naar het open terrein komt. Bosvorming in deze overgang dient daarna worden tegengegaan middels het regelmatig kappen van opgaande bomen. Het centraal gelegen grasland zal verder worden verschraald door jaarlijks te maaien en af te voeren.

Recent heeft Stichting het Limburgs Landschap in een aantal gras-

landen in het Vlootbeekdal behorend bij het Sweeltje vier poelen gegraven, waardoor de kansrijkdom voor met name amfibieën en libellen aanzienlijk is vergroot [figuur 2]. Recente waarnemingen van zeldzame soorten uit de nabije omgeving ontbreken. Uit 1991 zijn meldingen bekend van Kamsalamander (*Triturus cristatus*) en Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*) (bron: NatuurBank Limburg).

CONCLUSIE

Het Sweeltje kan zich ontwikkelen tot een afwisselend gebied waarin op een relatief klein oppervlak specifiek voor warmteminnende soorten een biotoop in stand kan worden gehouden. De ontwikkeling van kleine heideterreintjes in de omgeving, bijvoorbeeld de Bremberg (Landgoed Rozendaal) [figuur 3], laten zien dat met relatief geringe ingrepen een waardevol en landschappelijk aantrekkelijk gebied ontstaat in een overwegend agrarisch landschap. Warme bosranden met open zandplekjes zijn niet alleen een uitgelezen biotoop voor de reeds in kleine getale aanwezige Levendbarende hagedis. De afwisseling aan heide, bos, struweel, water, grazige vegetaties en open zandige plekken, zal ook een positief effect hebben op de insectenfauna. De ingrepen bieden levenskansen aan karakteristieke diergroepen als loopkevers, rupsendoders, mieren, zweefvliegen, dagvlinders en sprinkhanen. Zandbijen en graafwespen gebruiken de randjes van plagplekken om een nestgang te graven. Voor liefhebbers van met name entomofauna is het zeer de moeite waard om het gebied, na de beheersingrepen, eens goed in de gaten te houden, gelet op het voorkomen van diverse soorten in de omgeving.

Een rijke insectenfauna in combinatie met rijke gestructureerde vegetaties zal op zijn beurt weer verschillende vogelsoorten aantrekken, zoals bijvoorbeeld de Boomleeuwerik (*Lullula arborea*) en de Roodborsttapuit (*Saxicola rubicola*).

Summary

'HET SWEELTJE': A SMALL WILDLIFE AREA WITH HIGH POTENTIAL

'Het Sweeltje' is a wildlife area to the north-east of the village of Montfort, situated mainly on ancient river dunes. Most of the area is afforested with coniferous trees, mainly Scots pine (*Pinus sylvestris*). The forest is uniform in appearance and age, with occasional deciduous trees like European mountain ash (*Sorbus aucuparia*), European white birch (*Betula pendula*) and English oak (*Quercus robur*). The undergrowth mainly consists of Blackberry (*Rubus fruticosus*) and Common bracken (*Pteridium aquilinum*), with localised specimens of Bilberry (*Vaccinium myrtillus*) and May lily (*Maianthemum bifolium*). A very small part of the area is covered by heath, in

which the Viviparous lizard (*Lacerta vivipara*) occurs. Another biotope is grassland, partly situated along the Vlootbeek brook and partly as an open enclave in the forest.

Forest management is focusing on generating more variation in terms of age, structure and species, by creating open areas and more gradual margins with the heathlands and grasslands, especially on sun-exposed sides. The small heathland patches are due to be linked up and their quality improved by removing tree and bush growth, while sods may be cut on a very small scale. In the grassland areas, four ponds have been dug, while the grass is being mown at least once a year. The accomplished and intended measurements focus on creating more diverse biotopes, especially favouring low oligotrophic vegetations and thermophilic flora and fauna.

Literatuur

- HERMANS, J. & H. DE MARS., 2006. Struinend door duin en dal; de flora en fauna rond Montfort 1980-2005. In: Stichting Kasteel Montfort & Stichting het Limburgs Landschap. Montfort, een kasteel en zijn landschap. Stichting het Limburgs Landschap, Lomm & Stichting Kasteel Montfort: 136-173.
- KOOP, H.G.J.M., 2005. Inventarisatie Weerterbos, Veenendaal.
- STAAL, E. & A. OVAA, 2006. Uit en Thuisboek. Handboek voor de natuurgebieden van Het Limburgs Landschap. Stichting het Limburgs Landschap, Arcen.
- TRANCHOT & VON MÜFFLING, 1970. Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und von Müffling 1803-1820, blad 46. Landesvermessungsamt Nordrhein-Westfalen, Bonn.